

גליון 109
שבט תשנ"ח

הליכות שדה 109

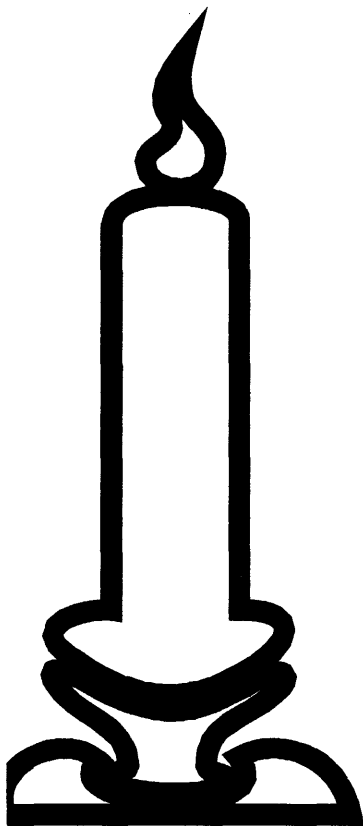
ידועון
הליכות שדה

תכלת
חלה
תרומ"ע
ציפוי פירות

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"ב

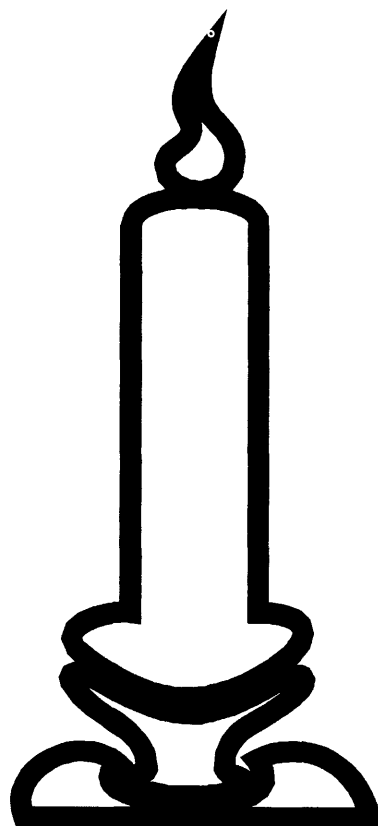
המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה

גליון זה יוצא לאור
לעילוי נשמת
הרה"ג יעקב כ"ץ זצ"ל
מחבר ספר
קהלת יעקב

ידיד נאמן לבית המדרש
אוהב תורה ומוקיר רבנן
קיבל יסורים באהבה
נלב"ע ט' מר חשון תשנ"ח
מנוחתו כבוד בעיה"ק ירושלים

הליכות שדה

גליון
מאה ותשע

י"ל ע"י
המכון לחקר החקלאות על פי התורה

כתובת: מערכת הליכות שדה
מכון לחקר החקלאות עפ"י התורה
בית המועצה האזורית נחל-שורק
יד-בנימין מיקוד 76812
טל' 08-8594099

☆ ☆ ☆

מערכת: הרב י. אפרתי
העורך: הרב א. שלנגר
מזכיר מערכת: הרב יחזקאל ויג
ISSN 0334 - 9942

כתובת בירושלים:
בית מדרש גבוה להלכה
בהתישבות החקלאית
רח' נחום 9 (שכ' גאולה) י-ם טל' 02-5383123
ת.ד. 57200 י-ם, מיקוד 91571

☆ ☆ ☆

בסיוע:
המועצה האזורית נחל שורק
הסתדרות פועלי אגודת ישראל
האגף למוסדות דתיים, משרד הדתות

☆ ☆ ☆

המאמרים הם על דעת כותביהם בלבד
פרט ל"חוזר הלכתי" שמבטא את עמדת המכון.
אין המערכת אחראית לתוכן המודעות ולסיגנון
ואין בפרסומן הסכמה על כשרות המוצרים.

•

נא לשמור את הגליונות מפני דברי תורה שבהם

•

© כל הזכויות שמורות כולל העתקה וצילום

תוכן הענינים

5	★ מה בחוברת
7	★ חוזר הלכתי הרב יוסף אפרתי
9	★ תכלת בציצית הגאון רבי שלום יוסף אלישיב
11	★ ציפוי הפירות בשאלק הרב שלמה שמולביץ
14	★ צירוף לחלה הרב יוסף אפרתי
16	★ "יותר מאחד ממאה" בנוסח ההפרשה ד"ר מרדכי מנת
24	★ תגובה על הנ"ל הרב א. טהרני
27	★ "צד צפון" בהפרשת תרומ"ע הרב אליקים שלנגר
31	★ תגובות – בענין חצילים הרב טובי' כצמאן

המכון לחקר החקלאות עפ"י התורה

משרדים בית המועצה האזורית נחל שורק, יד בנימין 76812 טל': 08-8594099

המחלקה ההלכתית רח' נחום 9 י-ם טל': 02-5383123

המחלקה המדעית מכון וולקני ת"ד 6 בית דגן 50250 טל': 03-9683349

חוות גידול ונסיונות שערי אברהם 'צומת ראם' (מסמיה)

בית מדרש גבוה להלכה בהתישבות החקלאית

מיסודו של הרב"ג הרב קלמן כהנא זצ"ל

משרדים רח' נחום 9 ירושלים טל': 02-5383123

מכון ללימודי מצוות התלויות בארץ ע"ש ר' חיים קהן ז"ל

קרן לחילול מעשר שני (קרן המעשרות) רח' נחום 9 ת.ד. 57200 ירושלים

כולל "קנין אברהם" ע"ש הר"ר אברהם הררי ז"ל
רח' נחום 9 ירושלים

כולל "נאות אריה" ע"ש הגה"צ ר"א לוין זצ"ל
ת.ד. 6415 מבשרת ירושלים

מכון "כלכלה עפ"י ההלכה" [ריבית היתר עיסקא שבת ועוד]
רח' נחום 9 ירושלים

"קול מצוות הארץ" 4 מוקדים בארץ לשמיעת שעורים דרך הטלפון:

★ 08-8598012 ★ 04-8678197 ★ 02-5376555 ★ 03-5785111

מה בחוברת

ט"ו בשבט – שנת תשנ"ח היא שנת מעשר שני. ראש השנה לאילנות הוא ט"ו בשבט, לכן לגבי פירות האילן המעבר משנת מעשר עני לשנת מעשר שני היה בט"ו בשבט. ב"חוזר ההלכתי" דן הרב יוסף אפרתי שליט"א על ההשלכות המעשיות הנובעות מראש השנה לאילנות. (עמ' 7)

תכלת – שאלת חידוש מצות התכלת בציצית עלתה בעולם התורה לפני למעלה ממאה שנה. במשך הזמן היו הצעות שונות לזיהוי התכלת והרצון העז להחזיר עטרה ליושנה חי וקיים. גם בימינו יש הטוענים שהם מצאו את התכלת ורוצים לזכות את הרבים. אנו מפרסמים תשובת מרן הגאון רבי שלי יוסף אלישיב שליט"א בנדון. (עמ' 9)

חלה – הפרשת חלה מהמצוות המוטלות על האשה. היום אין אופים לחם בבית ומעטות הן הנשים האופות בעצמן חלות לשבת. רק העוגות הן עדיין בחלקן מאפה ביתי, אך ברוב המקרים אין בהן שיעור להפרשת חלה. כאשר יש שמחה משפחתית מכינים כמות עוגות החייבות בחלה. שאלה שהגיעה למדור החדש "שואל כענין" האם הנחת העוגות במקפיא מצרפתן לחלה? הרב יוסף אפרתי שליט"א מברר את הצדדים השונים של השאלה ואת אופני הצירוף המחייבים בהפרשה. (עמ' 14)

ציפוי הפירות – כידוע זה זמן מורחים על מיני פירות [תפוז, אפרסמון והדרים] ציפוי לשימור טריות הפרי. מה שפחות ידוע שהציפוי הזה עשוי מחומר המופרש מחרקים. הרב שלמה שמולביץ שליט"א מתאר במאמרו את שיטות המריחה, את מקור החומר ודעות הפוסקים בנדון. (עמ' 11)

נוסח ההפרשה – בשני גליונות של "הליכות שדה" (106, 107) נדון אם ראוי לומר בנוסח ההפרשה "יותר מאחד ממאה", שאולי אין משמעות הדברים אותו חלק מועט שהוא עודף על אחד ממאה. ד"ר מרדכי מנת שיחי חוזר ושוען שראוי לשנות את הנוסח, והרב א. שהרני שליט"א מעיד על דבריו. (עמ' 16)

צד צפון – קורה שקובעים מעשר שני או מעשר עני בפירות מובדלים משאר הפירות. האם ראוי לומר "מעשר זה בצד צפון" שהרי המעשר "תופס" יותר מחצי הכמות של הצד הצפוני. צדדי הספק נדונים לקמן. (עמ' 27)

העורך

בית מדרש גבוה להלכה **המכון לחקר החקלאות**
בהתיישבות החקלאית **ע"פ התורה**
 רח' נחום 9, בית המועצה האזורית נחל שורק
 ת.ד. 57200 ירושלים יד בנימין 76812
 טל: 02-5383168 טל: 08-8594099, 8592737

קטלוג ספרים

מחירי הספרים לא כוללים דמי משלוח

ספרים:	מחיר:
מסכת שביעית חקר ועיון ירושלמי עם פירוש הגר"א (מהדורה חדשה)	18 ש"ח
הרב קלמן כהנא זצ"ל	
מסכת שביעית חקר ועיון - משנה עם פירוש הריב"מ"ץ והר"ש	18 ש"ח
(מהדורה חדשה) הרב קלמן כהנא זצ"ל	
מסכת בכורים משנה, ירושלמי - הרב קלמן כהנא זצ"ל	15 ש"ח
כפתור ופרח חלק א' (הוצאה חדשה) יו"ל ע"י חברי ביהמ"ד	40 ש"ח
כפתור ופרח חלק ב' יו"ל ע"י חברי ביהמ"ד	40 ש"ח
כל הרוכש סט כפתור ופרח א + ב - יקבל במתנה ספר גבולות הארץ	
כפתור ופרח פרק יא גבולות הארץ	20 ש"ח
משפטי ארץ ערלה הרב ש. לוי ז"ל, הרב ש. רייכנברג	30 ש"ח
ירושלמי מעשרות עם ילקוט ראשונים ופירוש ברכת ישראל	
(מהדורה חדשה)	35 ש"ח
מזון כשר מן החי - הרב ד"ר י.מ. לוינגר	30 ש"ח
הטריפות בישראל - הרב ד"ר י.מ. לוינגר	10 ש"ח

חוברות:

סדר הפרשת תרו"מ - עברית - הרב שאול רייכנברג	5 ש"ח
סדר הפרשת תרו"מ - אנגלית - הרב שאול רייכנברג	6 ש"ח
ידיעון "הליכות שדה" - יחיד	7 ש"ח
ידיעון "הליכות שדה" - מנוי שנתי - 6 ידיעונים כולל דמי משלוח	45 ש"ח

קלטות:

קלטת השמיטה בבית ובמטבח - הרב יוסף אפרתי	10 ש"ח
סט קלטות (4) תרו"מ - הרב יוסף אפרתי	40 ש"ח
סט קלטות (4) תולעים - הרב משה ויא	40 ש"ח

את הספרים ניתן לרכוש:

- ישירות במשרדי בית המדרש והמכון לחקר החקלאות עפ"י התורה
- לאחר בירור עלות דמי המשלוח - ניתן לשלוח שיק לפקודת ביהמ"ד או המכון
- בצירוף רשימת הספרים המבוקשים והספרים יגיעו לביתכם.

הרב יוסף אפרתי
ראש המחלקה ההלכתית

חוזר הלכתי – שבט תשנ"ח

א. ט"ו בשבט:

שנת תשנ"ח היא השנה הרביעית במחזור השנים שבין שמיטה לשמיטה. ומגידולי הארץ המשתייכים לשנה זו יש להפריש מעשר שני [ולא מעשר עני].

א' תשרי הוא ראש השנה לפרי האדמה, והירקות המצויים בשווקים שייכים לשנת תשנ"ח – שנה רביעית (למעט ירקות משתמרים באיסוס ואחסנה שיתכן ונקטפו לפני ר"ה). אולם לאילנות ט"ו בשבט הוא ראש השנה, לכן בט"ו מתחילה שנת מעשר שני בפירות האילן. פירות האילן שחנטו לפני ט"ו בשבט חייבים במעשר עני, ופירות שיחנטו מכאן ואילך חייבים במעשר שני. חנטה – י"א שזהו הזמן בו הפרי מגיע לשליש גודלו וי"א שזה הזמן בו מכירים את הפרי לאחר נפילת הפרח. פירות שחנטו לפני ט"ו בשבט ופירות שחנטו בט"ו בשבט שייכים לשתי שנות מעשר ואין להפריש תרומות ומעשרות מאחד על השני, שאין מפרישין משל שנה אחת על של חברתה.

1. אילנות – פירות האילן שחנטו בט"ו בשבט ואילך חייבים במעשר שני – למעשה כמעט אין פירות שחונטים בתקופה זו ורוב הפירות חונטים אחרי ט"ו בשבט הם "פירות קיץ" שאינם מגיעים לשווקים לפני תחילת הקיץ – למעט מספר חריגים שאנו מקיים לדווח עליהם בפירוש בגליון הבא. לגבי הדורים – שדינם שונה ראה להלן.

2) הדורים – בהדורים ספק הוא אם משייכים את הפרי לשנתו בהתאם למועד חנטת הפרי או לפי מועד לקיטתו. לכן פרי שנלקט בט"ו בשבט ואילך – יש להפריש גם מעשר שני (הואיל ולקיטתו בשנת מעשר שני) אולם חייב גם במעשר עני (הואיל וחנטתו היתה בשנת מעשר עני – לפני ר"ה לאילנות).

בכגון זה, יש להפריש את שני המעשרות ולומר: "ומעשר שני בדרומו, ומחולל הוא וחומשו על פרוטה שיחדתיה לחילול מעשר שני ומנוי קרן המעשרות חייבים לחלל בהתאם לנוסח מנוי הקרן. ואם צריך מעשר עני, יהא מעשר עני בדרומו."

בפירות אלו, למרות הספק לאיזה שנת מעשר משתייכים הפירות, פסק החזו"א שבטבל ודאי יש לתת את המעשר לעני (חזו"א שביעית ז' ט"ו). ואין לברך על פדיון מעשר שני שהרי זה בכלל ספק ברכות (עיין מצוות הארץ פרק יד הערה לה).

מוצרים מאחסנה: נזכיר שוב, כי במוצרים הבאים מקירור או מיובשים וכן שימורים ופירות ש"חיי-המדף" שלהם ארוכי-זמן, גם בחלוף זמן רב מראש השנה לאילנות, עדיין מצויה תוצרת השייכת לשנה שעברה, ובכל מקרה של ספק ראוי להפריש שני מעשרות. [נציין כי בצרכני" חרדית נמצאו לאחרונה קופסאות שימורים מיבול נכרי של שנת השמיטה.

חדש

למיטב ידיעתנו אין כמעט שאלת חדש בקמח חיטה (המיועד לאפיה) המגיע לארץ ישראל.

גם ידיעותינו על כמויות החדש – בזריעת התבואה באירופה, אינם מדויקות דיים. ברור כי עיקר השאלה היא בשעורה המגיעה מארצות צפון אירופה ומזרח אירופה. לדבר יש השלכה בעיקר למוצרים המגיעים מחו"ל, כגון בירה, או במוצרים שיש בהם לתת. בשלהי החורף תיתכן שאלה של חדש במוצרים המבוססים על שעורה ושבולת שועל. יש מנותני ההכשרים (בחו"ל ואף באר"י) שסומכים על המקילים בחדש בחו"ל, ולכן יש לברר בכל ועד כשרות אם ההכשר מתייחס לשאלת החדש.

הגאון רבי יוסף שלו' אלישיב

תכלת בציצית בזה"ז*

בס"ד י"ט אייר תשנ"ז

כבוד ידידי הרב הגאון המובהק מהור"ר שרגא פייוול כהן שליט"א
ברכה ושלו' רב.

ע"ד השאלה האם ראוי ונכון להטיל ציצית צבוע בצבע תכלת אחרי שלדעת חוקרים בזמנינו ברור להם שמצאו את החלזון שאמרה תורה. ואף אם נטיל ספק בדבר, מ"מ לא גרע מקלא אילן ולא יהא אלא לבן, ומאידך מרוויחים שמא באמת הוא החלזון האמתי ומקיימים מצוות ציצית ככל חוקתו ומשפטו ככתוב בתורת משה.

אכן ד"ז כבר הי' לעולמים וכידוע שמלפני יותר ממאה שנה חידש א' מגדולי האדמו"רים שהוא מצא את החלזון והכריז קבל עם ועדה שאין לו ספק בדבר ותמה למה מתעלמים מקיום מ"ע מה"ת. אך גדולי ישראל בדורו לא הסכימו עמו. והנה כעבור ימים ושנים באו חוקרים ובטלו את דבריו מכל וכל אלא הצביעו הם על משהוא אחר שהוא החלזון. שוב אחרי תקופה יותר מאוחרת קמו אנשי מדע וטענו שכל מה שחזו עד כה הוא ותפל הוא ורק הם היודעים ומכירים את החלזון האמתי, ואנחנו לא נדע אם לא כעבור שנים יבואו אחרים ויבטלו גם דבריהם.

והנה טענת בית הלוי נגד התכלת של הרבי מרדכי ז"ל הוא שאם הדג הי' במציאות וגם הוצאת צבעו הי' ידוע בכל זמן מהזמנים מעת שנפסקה התכלת מישראל ועכ"ז לא לבשוהו אבותינו, ה"ה כאילו יש לנו בקבלה ומסורת מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החלזון והתכלת אף שיש בו כל הסמנים שסמנו בו חז"ל – ואנא לא ידענא מה עם ההמצאה אשר המציאו חוקרי זמנינו אם גם עלי' חל הטענה הנ"ל.

והגאון מקוטנא בספרו ישועות מלכו ב' "כבר הוחזק אצל ישראל זה יותר מאלף שנה שנגזר התכלת, ופשט לשון הספרי פ' ברכה ומדרשו של

הערת המערכת:

לאחרונה התפרסם בצורות שונות וכן במאספים תורניים בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א בנושא התכלת בציצית, דברים שאינם מדויקים (עיין בקובץ "אור ישראל" מאנסיי שנה ג' גליין ב' (י) מחדש טבת נ"ח, בו פורסם כאילו לדעת מרן יש חובה להטיל תכלת בציצית בזה"ז). משום כך אנו מפרסמים ברבים תשובה זו.

האריז"ל מסכים לזה שאין תכלת אלא בזמן ביהמ"ק. גם מלאכת הצביעה לא נתברר, כי לדעת רש"י היורה שנותנים לתוכה דם החלזון לצבוע לא הי' רשאין לערב סממנים אחרים כ"א דם החלזון לבד, ולהרמב"ם ביורה שנותנים החלזון נותנים הסממנים – ומי יכריע בזה"ז – עי"ש בסי' א, ב, ג. ומסיק "ע"כ א"א לסמוך ולסייע את מלאכתו". ובאו"ח סי' ט' י"א שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית. והטעם דבעינן בזה מין הכנף. ובפרמ"ג שם מלמד שנתעטף הקב"ה בטלית – ולבושי' כתלג חיור, א"כ בהכרח יעשה הטלית והציצית לבנים ע"ש.

מצפה לתשועת ה' שישלח מורה צדק
למען נוכל לקיים מצות התורה ככל פרטי' ודקדוקי'
יוסף שלו' אלישיב

בית המדרש להלכה בהתישבות	המכון לחקר החקלאות על פי התורה
ברכת מזל טוב לידידינו ומכובדינו שליט"א	
להכנס הבן לעול המצוות	הרב ירחמיאל דוברוביצר
להולדת הנכדים	הרב משה ישראל פריד
להולדת הבן	הרב יוסף שלמה סטפנסקי
להולדת הבן	הרב אלחנן כהן
להולדת הבת	הרב חיים זייבלד
להולדת הבת	הרב יהודה טגנהויז
להכנס הבן לעול המצוות	הרב חיים אלעזר שמני
להולדת התאומים	הרב יהושע הולס
להולדת הבת	משפ' הרב סיאני
להכנס הבן לעול המצוות	משפ' הרב אביבי
לאירוסי הבת	ר' פרץ שורק
לאירוסי הנכדה	גב' דרוק

הרב שלמה שמולביץ
מנהל מחלקת תרומ"ע רבנות י-ם

ציפוי הפירות בחומר השאלק

פירות העץ מטבעם מצופים בציפוי טבעי שתפקידו להגן על הפרי מפני איבוד הנוזלים שבתוכו ומפני פגיעת חיידקים הגורמים לתהליך ריקבון בפרי. ציפוי טבעי זה נפגע בתהליכי המיון והשטיפה של הפרי ולכן מצפים אותו בחומר מבריק הנקרא שאלק. בציפוי זה משתמשים כדי לצפות פרי הדר, תפוחי עץ (למעט "מוזהב") וכן אפרסמונים במקצת בתי האריזה.

מהות הציפוי – הציפוי מיוצר מחומר המופרש מגופם של חרקים החיים על עצים במדינות הודו ומזרח אסיה, חומר זה משמש להגנת הזחלים מפגעי מזג האוויר ומופק מבלוטה מיוחדת על עור החרק.¹ ציפוי זה בהרכבים ותוספים שונים מאושר ע"י משרדי הבריאות בעולם כתוסף מזון.

חומר השאלק שבו משתמשים כיום לציפוי הפירות, מגיע למפעל בארץ בצורת אבקה לבנה, אבקה זו היא שאלק "טהור" בלבד. אמנם לפני השימוש מוסיפים לה אחוז כלשהו של חומרים אלכוהוליים-מתנדפים כדי להפוך את השאלק לנזל ולאחר המריחה התוספת מתנדפת. לכאורה אין חשיבות לכמות חומרים אלו שכן לאחר מריחת הציפוי על הפרי הם מתנדפים לגמרי ונשאר חומר השאלק לבדו.

בבדיקה שערכנו שאבנו צפוי שאלק נזלי לתוך בקבוק, שפכנו אותו לתוך מגש רחב והנחנו לחומר להתייבש בשמש, (היות ולא רצינו שישתנה טעמו ע"י חמום). לאחר כשעתיים התנדפו החומרים האלכוהוליים, וכבר במבט ראשון התגלו חרקים ורגלי חרקים כגון כנפיים הצפות בחומר.

החומר דומה ללכה בעל צבע חום במקצת. אך היות והשכבה המצפה את הפרי דקה מאוד נדמה החומר כחסר צבע.

טעם החומר – כשהחומר נמצא במצבו הנזלי הוא פסול ממאכל,

1. ראה מהדריך חוברת ד'.

וטעמו פגום לחלוטין מחמת המדירות הרבה של החומרים המתנדפים. לאחר יבוש החומר בשמש טעמו היה מלוח במקצת.

דיון הלכתי – שאלת השאלק נידונה ע"י האגרות משה² שדעתו היא שהשאלק מותר מכמה צדדים הלכתיים ומשום דדמי לדבש וזאת על פי נתונים שנמסרו לו שאין החרקים ממצים אותו מגופם³. (וצריך באור בסוף דבריו שכתב שאף אם נאמר שהינו חומר אסור מ"מ היות והוא מעורב באלכוהול שאינו מינו מותר גם לש"ך. ואולי לא הדגישו בפניו כי לאחר מריחת הציפוי מתנדפים כל החומרים שהוסיפו ונשאר רק החומר האסור דלכאורה הוי כהא דחוזר ונעור⁴).

בעל המנחת יצחק זצ"ל⁵ מביא דעות מומחים שערערו על הנתונים המופיעים באג"מ, ולכן המנחת יצחק⁶ חשש שהמציאות אינה ברורה כל צרכה (והגר"מ גרוס שליט"א הראה לי כעין זה בשו"ת עמק תשובה⁶). והסיק במנחת יצחק וז"ל "מ"מ מחמת אי בקיאותי בעצמי בטיב מציאותן וכו' לכן א"א לי להחליט חו"ד להלכה ולמעשה" עכ"ל⁷.

ולבהחל"ח הורה לנו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שלכתחילה יש לעשות השתדלות שבחנויות שבהשגחתנו ימכרו פירות ללא ציפוי, ואם אי אפשר יש לקלפם לפני האכילה, וכן הורה לנו שיש לפרסם הדבר בשלט בחנויות.

כאן המקום לציין שעד כה לא הצלחנו להבהיר לציבור את הנושא. ולכן נסיונות שעשינו להכניס פירות לא מצופים לרשתות החרדיות לא עלו יפה.

בתפוחי עץ אפשר להכיר בין תפוח שעבר תהליך ציפוי אך הדבר מחייב התבוננות טובה קצת ומיומנות.

2. אג"מ יו"ד ח"ב סי' כ"ד.

3. הרב י. שרשבסקי בחוברת מהדריץ ד' מצביע על שוני מהותי הקיים בין השאלק לדבש, הדבש אינו שונה מבחינה כימית באופן מהותי מצוף הפרחים, תהליך יצירת הדבש נעשה בפי הדבורה ולא בבלוטה מיוחדת, מה שאין כן חרקי השאלק שגם מעבירים את החומר שגירדו מהעץ, (שרף האילן) בתהליך שתוצרו הסופי שונה לגמרי מהמקור.

4. יו"ד צ"ט ו' ברמ"א וכתב בדרכי תשובה שחוזר וניעור מן התורה יעו"ש והוא הדין שנתערב באינו מינו.

5. ח"י ס' ס"ה.

6. עמק התשובה ס' סו.

שיטות המריחה של השאלק. שתי שיטות מריחה נהוגות בבתי האריזה, אחת בהתזה דרך מתזים והאחת במברשות.

במריחה במתזים יש יתרון ששירי החרקים הנמצאים בשאלק מסוננים (לפחות רובם) במסנן הנמצא לפני המתזים, אך במריחה במברשות לכאורה יש לחשוש שחלקי החרקים נמצאים על הפרי.

התזת השאלק בתנור

יש מקומות שהתזת השאלק על התפוחים נעשית בתוך תנור, היות ועל התפוחים היוצאים מקרור מתעבים אדים המפריעים למריחת השאלק, מעבירים את הפירות דרך תנור לייבשם. החום בתנור הוא כשישים מעלות, גלגלי המסוע רטובים מחומר השאלק, ויש בו טופח על מנת להטפוח, והיד סולדת בהם, ויש לברר אם אינו אוסר כדי נטילה כדין תתאה גבר.

המכון לחקר החקלאות עפ"י התורה

המחלקה ההלכתית

הודעה לחקלאים בדבר תחליף חלב לעגלים

עפ"י תוצאות הבדיקה האחרונה של תחליף חלב להגמעת עגלים של חברת סחילס המשווקת על ידי מר נתן דה-לוי, שנערכה במעבדה בלתי תלויה: התחליף מכיל חומרים המופקים מחלב בהמה בתוספת שומנים צמחיים בלבד. לכן מותר להשתמש בתחליף הנ"ל להגמעת עגלים.

נמשיך לערוך בדיקות חוזרות מדי מספר חדשים. רבני הישובים שליט"א והרפתנים שיחי' מתבקשים לעקוב אחר הפרסומים בהליכות שדה.

בכבוד רב

המחלקה ההלכתית

שואל בענין

צירוף לחלה

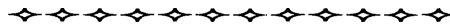
להלן שאלה שהתקבלה במכון,
ומשום שכיחותה אנו מפרסמים אותה.

בס"ד

כבוד הרב

אני עומדת לחתן בן בחודש הקרוב. כדי להקל על עומס העבודה לפני החתונה התחלתי לאפות דברי מאפה שונים ולשמרם ב"פריזר". אני לא אופה בכל פעם שיעור חלה, אך אני מסופקת אם הפריזר מצרף את כל דברי המאפה לשיעור חלה בברכה. ברצוני לציין שבפריזר שלי ישנם חמשה תאים שונים אך שכנתי הציעה לי להשתמש גם בפריזר שלה ויש בו תא אחד בלבד. האם קיים הבדל בדיון?

ומענין לענין באותו ענין. מנהג יש בישובנו שהחברות אופות לבעלי השמחה ומביאות את אשר אפו בערב שבת. בדרך כלל אין שיעור חלה בכל עוגה, אך שאלתי היא האם עריכת העוגות על מגש אחד מביאה אותן לחובת הפרשת חלה?

הרב י. אפרתי

לכבוד

שלום רב.

במענה למכתבכם,

א. אודות צירוף סל במקפיא, בירושלמי חלה פ"ב ה"ב, אית תנא אין תנור מצרף, ובביאור דעה זו שאין תנור מצרף האריכו האחרונים. ויש שכתבו שתנור פטור מפני שחשוב מחובר לקרקע – ואינו כלי. לפי זה יש מקום לדון מה דינו של מקפיא העומד במקום אחד ואין מזיזין אותו מפני כובדו וחיבורו לחשמל. האם נחשב כמחובר לקרקע ואינו כלי, יתירה מזו יתכן ומקפיא נחשב ככלי "העשוי לנחת", כלומר עשוי לעמוד במקום אחד – בפרט אם נפחו מ' סאה, ואז יתכן דכמו שאיננו כלי לקבלת טומאה איננו כלי לענין צירוף סל. [דבר זה שכלי יותר ממ' סאה אינו מצרף אינו ברור ועיין במהר"ש ענגל ח"ח סי' צה. שבתי וראיתי דבענין צירוף סל של מקפיא האריך בשו"ת מחזה אליהו סי' קיא ואילך].

ולמעשה הורה מרן הגרי"ש אלישיב:

1. מקפיא בעל תא אחד – שאין בו מ' סאה חשיב צירוף סל. ואפשר לברך על צירוף סל זה.

2. מקפיא שנפחו מ' סאה – יש להפריש חלה בלא ברכה.

ב. בדבר השאלה אודות מקפיא שיש בו תאים נפרדים אם מצטרפים העיסות, האחרונים דנו בצירוף סל שבתוכו כמה וכמה כלים אם הסל מצרף את כל העיסות שבכל הכלים, (ראה מה שציין בזה בלקט העומר פ"ו ס"ק יד), ויש לדון במקפיא שיש בו תאים נפרדים האם דומה לנידון זה, או אולי כל העיסות שבתאים הנפרדים שבתוך המקפיא מצטרפות. בנידון זה הורה למעשה מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א כי יש להחמיר לתרי אנפי, במקרה שיש שיעור עיסה בצירוף כל העיסות שבכל התאים יפריש חלה [בלא ברכה] על כל העיסות שבמקפיא, אולם אם אחר כך יהי צירוף נוסף כגון שיניחו אותם בכלי אחד או במקפיא בעל תא אחד, יחזור ויפריש בלא ברכה. ואם יש שיעור עיסה בחלק מהתאים יש להפריש חלה מאותו תא שיש בו שיעור חלה.

ג. לגבי צירוף סל במגש שאין לו שפה – הלכה פסוקה בשו"ע יו"ד סי' שכה, ואם נתנם על טבלה שאין לה לבוז (שפה) אינם מצטרפין. וכתב שם הש"ך שדבר זה הוא איבעיא דלא איפשטא [וכוונתו לסוגית הגמ' פסחים דף מח], ולכן בזמן הזה שחלה דרבנן נקטינן לקולא, עכת"ד. והמנהג הוא להקל שאין בזה צירוף סל אפילו בחלת ארץ ישראל. אמנם רוב המגשים שלנו יש להן סביב שפה נמוכה, לכן לדעת רוב הפוסקים אם החלקים התחתונים של העוגות נמצאים בתוך אויר שפת המגש, מצטרפות. [ועי' ש"ך שכ"ה ס"ק ג' שהב"ח חולק]. ולכן נראה שע"י

כל מה שכתבנו הוא כאשר העיסות הן מסוג אחד. על צירוף עוגות העשויות מעיסות שונות שמקפידים שהעיסות לא יתערבו אחת עם השניה, נדון בל"נ בחוברת הבאה.

ד"ר מרדכי מנת

לשון "יותר מאחד ממאה" שבנוסח הפרשת תרומות ומעשרות

מקורות*: (א) מאמרי (המעין, תשרי תשנ"ו עמ' 59 והליכות שדה 106), בו כתבתי שמובנו הפשוט של הלשון הנ"ל הוא על כל חלק המופרש, ולכן רצוי ביותר לשנותו.

(ב) ותגובות: מאמרו של ה"ר אליהו טהרני (הליכות שדה 107) בו הוא כותב כאילו הנוסח מתוקן כראוי ואין צריך ואף לא רצוי לשנותו.

(ג) "שמירת שבת כהלכתה" ח"א עמ' ק"ט. (ולשון הנוסח שם "העודף על...")

(ד) "כרם ציון" הלכות פסוקות תרו"מ עמ' ק"ח-ק"י (ולשון הנוסח שם "היתר על א' ממאה..."), עמ' ק"א (שהמפריש ידע את אשר עושה ע"ש)

(ה) סידור "מנחת ירושלים" דיני תרו"מ (ולשון הנוסח "העודף על...")

(ו) מאמרו של הרב ש. בירן ז"ל על הפרשת תרו"מ, בספר "התורה והארץ", עמ' 247-262

(ז) בענין הנוסחאות בספר "בכורי שדה" עמ' 190-203.

(ח) נוסח תרו"מ של "התורה והארץ" (נוסח עם "פתיחה" מבוארת היטב)

(ט) קונקורדנציה, א. אבן שושן עמ' 863 ("על")

(י) נוסח קרן המעשרות.

[תודתי לה"ר שלמה כץ שסיפק לי את רוב המקורות]

א. הקדמה

קראתי בעיון רב את מאמרו של הרב אליהו טהרני (במקורות לעיל ב') (להלן רא"ט) כתגובה על מאמרי (במקורות לעיל א').

שמחתי למצוא במאמרו, את ההערה: "אכן יש כבר מי ששנה את הנוסח המקובל והדפיס 'העודף על אחד ממאה' וכונתו לנוסח של הרב יהושע נויבירט בספר "שמירת שבת כהלכתה". (במקורות ג').

שאלתי את הרב נויבירט לטעמו, והוא אישר לי את מחשבותי ונימוקי בנושא, ואף השתמש בלשון די חריפה נגד אחדים מההערות של הרא"ט שהראתי לו.

על אף שהוא – לפי בקשתי – נתן לי רשות לצטט את מה שהוא אמר, לא אעשה כך, אלא אנסה להסביר במה הרא"ט טעה בשיקוליו.

* הכותב שיחי' שלח לנו העתקת כל המקורות, תודתנו נתונה לו. לצערנו אין אנו יכולים לפרסמם כאן. העורך

בינתיים מצאתי לי עוד מקומות מלבד המקור הנ"ל, ששינו את הנוסח של קרן המעשרות לאחד מהצעותי, אף שהתנגד להם הרא"ט במאמרו. (ראה במקורות ד', ה', ו' 261)

אתייחס מדי פעם לדוגמתי המקורית: 1001 גרם טבל, 1 גרם תרומה גדולה, 10 גרם תרומת מעשר, והמפריש שם הצידה 11 גרם.

במאמרו של הרא"ט ישנן שתי טעויות עקרוניות.

הטעות הראשונה היא בהערה (בד"ה "ההצהרה" עמ' 42) "...נוכל לפרש בשופי את הדברים: אותו חלק שיש כאן שהוא יותר מהכמות של אחד ממאה..." אבל אין זה כך. בלשון המדוברת, כאשר המפריש אומר: "היותר מאחד ממאה שיש כאן..." אין עלי לפרש את דבריו כך ובוודאי שלא בשופי (ראה פ"ו); הוא מבטא את עצמו בלשון בלתי נכונה ובלתי רצויה. שהנה הוא אומר – לפי הדוגמא הנ"ל – "11 גרם שהפרשתי ה"ה תרו"ג..." ראה בנוסח קרן המעשרות שהסבירו למפריש ליטול "יותר מאחד ממאה" דהיינו 11 גרם (י' במקורות). וראה במקור ו' (262), ובמקור ז' (203) ששם כתבו שלשון זה יכול להיות מטעה או מכשול מהטעמים הנ"ל – ע"ש. הרא"ט כנראה מרגיש בזה, בכתבו "איני אומר שאין אפשרות לטעות ולפרש אחרת".

וברור שאף מי שיחלוק על המחברים הנ"ל מ"מ ודאי שאפשר להוכיח מהם מהי הבנת בנ"א ומהי הלשון המדוברת: ואכן בנוסח הקרן עצמו כתוב: "היותר (העודף) מאחד ממאה". כלומר, מצאו צורך לבאר בסוגריים את הכוונה (אף שלשון "עודף מ" טעון תיקון), שמע מינה שגם הם מרגישים שבלשון בנ"א יכולה בהחלט להיות כאן הטעות מצויה. וראה פרק ו', סוף פרק ח', ו-י' במקורות.

הטעות השנייה היא בטענתו בד"ה "יתכן" (אמצע עמ' 45) בה הוא מנסה להסביר שלא רצוי להשתמש במילה "על". ובלשונו: "משום שאחד המובנים של "על" הוא "ביחד", "עם", "בנוסף". – והנה כיון שהרמב"ם והשו"ע השתמשו בנוסח זה, ובלשון בנ"א אין בכך שום ספק – מובטחני בודאות שזו לא הסיבה לאי-השימוש במלה "על" בנושא דנן. (פרוט בפרק ה').

גם חושבני, שכאשר נמצא, שכבר קדמוני בתיקון הנוסח, (והנה, הרא"ט בעצמו מזכיר דוגמאות באמצע עמ' 44), ראוי היה לו לקיים מה שעשה שמעון העמסוני (פסחים כ"ב:).

ב. מהו העקרון לבחירת הלשון בנוסח תרו"מ

הנה, בכל דיוננו (מקורות א' ב') יש נטיה להוכיח מלשון התורה, מלשון המשנה, ולשון רש"י...

ודומני שעלינו קצת להזהר מלמצוא חזק בלשונות הנ"ל לכל מיני מקרים. הנה, מצינו "לשון מקרא לחד" שבימינו לא מתבטאים כן באותו מובן. למשל: 1. "כי על כן" (בראשית, התחלת פרשת וירא, פסוק ה'), בודאי לא היינו משתמשים בבטוי זה באותה הכונה כמו זו של התורה (ראה רש"י במקום), בזמננו. 2. "על ידי" (משנה שקלים, פרק א' משנה ו') שמובנו "בשביל" (ראה בברטנורא), כנ"ל. וכהנה וכהנה.

ועל אף שהרא"ט הביא שני פירושי רש"י המעידים דוקא כדברי: "והשיב את העודף בדמי מקח על האכילה שאכל ויתנם ללוקח" (ויקרא, פרק כ"ה פסוק כ"ז), וכמו כן: "ויהי המלקוח... שהיה עודף על בז המטלטלים..." (במדבר, פרק ל"א פסוק ל"ב), לא היינו סומכים – רק על זה – בבחירת לשונות להכרזות למיניהן בימינו. ברור שיש לנסח בהתאם ללשון המדוברת והמובנת בימינו ונכון שטוב הדבר אם גם לשון התורה ו/או המשנה ו/או רש"י מתיישבים עם לשון זו, ודו"ק היטב.

ראה בכרם ציון (מקורות ד' עמ' ק"א) שראוי שהמפריש יבין את אשר עושה. וכמו"כ במאמרו של הר"ש בירן בשם הגרש"ז אויערבאך שאם לא יבין מה הוא עושה לא חלו התרו"מ. א"כ ודאי שצריך להבין מה הוא אומר, ובודאי שלא לגרום לו שיבין הבנה מוטעית, וכמו"כ לא נוכל לומר לו מה אנו "יכולים להבין בדבריו" בלי שהוא ורוב בנ"א מבינים כך. ראה בספר "התורה והארץ" "שיהיה ברור ופשוט לכל מפריש..." ו"שיאמר באופן המכוון וההגון". (מקורות ו' 247, ז' 190, 202, 203). א"כ, אל לנו לחפש לשונות שאפשר לבארם כראוי, אלא למצוא את הלשון שכולם מבינים כראוי.

ג. להתחיל בלשון "פתיחה" או לא להתחיל בלשון פתיחה

הנה, הרא"ט מביא נוסח על דרך השו"ע עם "פתיחה" בה מבאר המפריש מראש מה יהא במאית, ולכן מתיחס אח"כ לתוספת לבדה, (ד"ה "כמובן אפשר לנסח"), וכן עשו הרבה מחברים (עפ"י הירושלמי, ואח"כ הרמב"ם).

בלי ספק יותר קל לנו להתיחס באופן ברור לגרם האחד מתוך 11

הגרם, כאשר מתחילים ב"פתיחה" כל שהיא, ומזכירים בתחילת ההכרזה את 10 הגרם מתוך 11 הגרם. (ראה מקורות ח' וז"ל: "המאית... תשאר בנתיים טבל, והשאר יהיה תרו"ג..."). (מה שהרא"ט קורא "הקדמה" שם, נקרא "פתיחה" בספרות המקיפה בענייני ניסוח ההפרשה).

וא"ת, מדוע עברו (החזון איש, ועוד אחרים) לניסוח בלי פתיחה? כנראה המטרה היא לקצר את הנוסח ככל האפשר. (גם הרא"ט הזכיר זאת בסוף דבריו הנ"ל, וראה מקורות ו' עמ' 250). ואם כך, בלי פתיחה, יש להתיחס במפורש לגרם האחד מתוך 11 הגרם, ובלשון מובנת. ויש לעשות את זאת בברור לפי לשוננו היום, ובלשון שכל אחד בלי כל ספק מבין. ו"יותר מ-10 גרם" (כך הוא מכריז) הוא בלשון בנ"א 10.5 או 11, וע"י כך הוא מקלקל. ואף אם אין כוונתו כנ"ל (ראה פרק ח', במשפט הארוך באמצע הפרק), מ"מ הוא מדבר בלשון בלתי נכונה ובלתי מקובלת. ולפי דעת אחרים, הוא מטעה (ראה מקורות ז' עמ' 203) ואף מכשיל (מקורות ו' עמ' 262).

מכיון שאנו (הרא"ט ואני) התיחסנו לנוסח של "קרן המעשרות", היינו, נוסח בלי פתיחה, לא ברור לי מדוע הוא חוזר לדון בנוסחאות בנות פתיחה, במאמרו.

ובזה אנו עונים על תשובתו העיקרית של הרא"ט בראש מאמרו כאילו שיש להבין את הנוסח כמו מי שנשאלנו "כמה יש כאן יותר ממאית"? ויענה לנו כמובן רק על התוספת של 1 גרם: ולדברינו – הרי ברור שאם היה פותח בהבהרה כזו אכן הכל שריר וקים. אבל כיון שלא מדובר על משפטי פתיחה והבהרה, יש להתיחס ללשון בלי הפתיחה – ואז לא יעזרו ההבהרות שנמצאות במאמרים ובנוסחאות ארוכות – אלא רק המובן הפשוט והמתבקש של הנוסח הקצר שלפנינו, וק"ל.

ד. הלשונות הנוספים: "העודף על", "מעט היתר על", "היתר על", ועוד.

ד.1. "המעט היתר על"

הרא"ט אומר בד"ה "ההצעה הרביעית" ולהלן שם, שלא ברורה לו תוספת המלה "מעט". תשובה: העתקתי לשון השו"ע.

ד.2. "היתר על"

הצעתו "היתר על" מתקבלת, ויש להוסיפה במאמרי (עמ' 42).
אגב: נוסח זה מופיע מכבר ב"כרם ציון" (מקורות ד' עמ' ק"ח-ק"י)

ד.3. "העודף על"

בטוי זה מופיע לא רק, כאמור ע"י הרא"ט, פעמיים ברש"י ובנוסחים של דורנו, (מקורות ג', ה') אלא גם בלשון המדוברת והמקובלת בימינו.

ד.4. "הנוסף על" ו"המותר על"

ביחס לבטוי "הנוסף על", הרא"ט לא צטט במדויק את הפסוק בספר במדבר פרק ל"ו פסוק ג' אלא הוא צטט פסוק ד' וישנו הבדל, כפי ההסברים בפרק ה' בהמשך. ישנם גם כעשרה פסוקים בתנ"ך מהסוג "ויסף חמישיתו עליו".

בקהלת ג' י"ט נאמר: "ומותר האדם" ... , ובבא בתרא ק"ד: רשב"א שלש שורות לפני המשנה "לא את המותר על הרבעים בלבד"..." אמנם, לפי האמור בפרק ב' בסוף הנ"ל, אם בטויים אלו היום אינם נחשבים בלשון מדוברת, הרי חוזרני בי מהצעה זו, כמובן.

ה. האם אולי יבינו את הבטוי "העודף על", כ-"העודף עם"?

כך מניח הרא"ט בדבריו בד"ה "יתכן" וכו'. התשובה היא: לא ולא. ישנם בתנ"ך כמה עשרות פסוקים שבהן ל"על" יש ליחס לפי המסורת מובן "עם" או "ביחד". אלו הם מקרים שבהם שני החלקים מוגדרים היטב כל אחד בפני עצמו. ישנה "אם" בלי "בנים" וישנם "בנים" בלי "אם". אנו יודעים היטב על מה מדובר בכל חלק – לראש יש מובן, לכרעיים יש מובן ולקרב יש מובן. כמו"כ "מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות" מהוה ישות בפני עצמה ונשותיו האחרות הן ג"כ קבוצה בפני עצמה. כמובן גם העור, הבשר, הדם והפרש של פרה אדומה מוגדרים כל אחד בלי האחרים. ובכל המקרים האלו המסורת אומרת לנו שהכוונה היא "ביחד עם".

לא כך כאשר כתוב (או נאמר) "העודף על..." איננו יודעים על מה מדובר כל עוד לא הוזכר החלק השני; אין טעם לומר שמישהו יבין שהתכוונו לשני החלקים יחד. הרא"ט לא ימצא מישהו אחר, חוץ ממנו, שיחשוב שהבטוי "העודף על", מובנו "העודף ביחד עם".

ועוד הערה: המלה "על" מופיעה כמעט 6000 פעם בתנ"ך. וישנן למלה "על" נוסף למובן הבסיסי – למעלה ממקום מסוים, הרבה מובנים. כמו: את, באמצעות, נגד, למען, וכו' (ראה מקורות ט'). האם עתה יש לראות כל משפט שבו המלה "על" מופיעה כבלתי מובן בגלל שיש פרושים אחרים בלתי רצויים, או האם רצוי יותר לא להשתמש במלה "על" גם במקום שבו המלה מובנת היטב? בתורה וגם בתנ"ך ברש"י ובכל הספרות

התורנית שלנו, והעיקר: גם בלשון המדוברת ובכל מקום ששם נמצא הבטוי עודף על, הכוונה לתוספת בפנ"ע, ביחס לחלק השני.

ואשר לספקותיו של הרא"ט האם אפשר להתייחס לעודף גם כאשר הוא גדול מן העיקר (דבר ששכיח בתרומה גדולה יחסית לתרומת מעשר), התשובה היא בהחלט כן. בשפת ימינו העודף זה כל העודף. אם יש לנו מעטפה שבה יש 300 שקל, ומישהו נודר שהעודף על 100 ש"ח שבמעטפה ינתן לצדקה, עליו לתת 200 ש"ח (ולא 300). גם למלה עודף מובן רחב: אם קניתי בעד 8 ש"ח, ואני משלם בשטר של 20 ש"ח, העודף הנהו 12 ש"ח.

אמנם בגמרא מפרשים לעיתים קרובות את דברי התנאים לפי העקרונות: אימא, הכי קתני, חיסורי מחסרא והכי קתני, תני סיפא לגלויי רישא, ושאפשר לתקן תוך כדי דיבור, מה טעם קאמר; אעפ"כ ברור שבלשון המדוברת בימינו אין להשתמש בעקרונות כאלו. יש לבטא את הדברים באופן התקין ביותר.

ו. האם עלי לפרש את דברי המפריש?

כך למעשה מציע הרא"ט בכמה מקומות במאמרו. "...נוכל לפרש בשופי את הדברים... אותו חלק שיש כאן שהוא היותר מהכמות של אחד ממאה...".

אכן נכון, אם המפריש היה אומר בלשון זו, היינו אומרים לו: מובן, אלא שהלשון מסובכת וארוכה, ובקיצור כדאי לך להגיד: "העודף על אחד ממאה". וכל זמן שאין בנ"א אומרים כך לא מועיל שאנו נפרש ונתפלפל בנוסח שהם אומרים; אף שכונתו של המפריש לטובה, עכ"פ הוא מבטא אותה בנוסח בלתי נכון ובלתי מדויק. (ראה פרק ח'). בעתיד, אחרי שהנהלת "קרן המעשרות" תתקן את הנוסח כמו שלמדנו מלשון הרמב"ם והשו"ע, וכבר תקנו בכרם ציון בשני מקומות ובסידור "מנחת ירושלים" וב"שמירת שבת כהלכתה", התורה והארץ, גם הכונות יהיו טובות וגם הלשון.

מעניין שבנוסח של קרן המעשרות מיעצים לפתוח בלשון שבה עומדים לתקן ניסוחים לא ברורים: "כל לשוני יתפרש..."(*) ובשאר המקומות

(*) "ולטעמך", שבעקשנות אינכם מוכנים לשנות את הנוסח המשובש "יותר מ", עליכם לשאול את עצמכם מה המובן של "...ותקנת חז"ל" במשפט מציל זה, שהנה, חז"ל תקנו נוסח: "(המעט) היתר על...".

שכתבו לשון מדויקת (העודף על או היתר על) לא הוסיפו את ההקדמה הזו.

ז. שנויים ותיקונים בנוסחאות.

בסוף דבריו טוען הרא"ט נגד המגמה "שיש לתקן ולשפר את אשר עשו וקבעו גדולי הדור...". ונראה שהדבר לא כן הוא. במקומות מספר בספרות מוזכר שהרמב"ם מנסח אחרת מאשר במשנה במסכת דמאי ובשו"ע שוב מנסח אחרת וכן הלאה. כמו"כ יעויין בדברי החזו"א (דמאי סימן י"ב) "יש אומרים יותר מאחד ממאה... ואף שאינו אומר בלשון המשנה משמע שאין קפידא בדבר... אבל מ"מ לא קבע התנא הדבר חובה על התורם...".

ובסימן ט"ו ס"ק ח': "יש לתמוה במה שאנו נוהגים לומר... הרי הוא תרומה גדולה בצפוננו..."

כל אלה הדברים יוכיחו שבמשך הדורות דנו על תקוני לשון בנוסחאות של דורות שלפניהם, וראה הערות והארות לזה בסוף פרק ח'. (ומקורות ו' 247 סעיף 2, 248, ז' 202,190)

ח. האם אכלו ואוכלים טבל ח"ו, או שהחולין מתוקנים אלא שהנוסח מורגל ומוכתב לנו.

הרא"ט מצטט ממאמרי כאילו כתבתי, כביכול, שהאומר בלשון "יותר מאחד ממאה" קלקל ללא עוררין, וללא תקנה, וכל בית ישראל או רובם, אוכלים טבל. או כאילו כתבתי שבצורה מוחלטת ללא ספיקות הוא קלקל ואוכל טבל.

הריני מקפיד על הלשון המטעה כיון שבכונה תחילה לא כתבתי מילים אלו "שהוא אוכל טבל" כי אינני רב ואינני פוסק הלכות. ותשובתי לנושא היא כדלהלן: המפריש המנוי על קרן המעשרות הוא מעין כפוי על הדבר. כך קבעו מנסחי הנוסח של הפרשת תרו"מ על אף שהשוני המוצע אינו כ"כ ענין של הלכה אלא בעצם רק ענין של דקדוק ושפה, דהיינו, איך להתייחס באופן ברור לעודף על המאית. הנה, אני שהעזתי להציע כך (בלי לדעת שאחרים עשו כך מזמן) נהייתי קרבן להתקפות מצד הרא"ט. אמנם ברור שהאמת היא שאנו אוכלים חולין מתוקנים כדת; כיון שאנו המנויים על קרן המעשרות (ואני ביניהם) מעין "אנוסים היינו", כיסינו את עצמינו במשפט המציל שבתחילת הנוסח "כל לשוני יתפרש..." ויחד

עם כונתינו הטובה והברורה לתקן את הטבל ועם הנידון שדברים שבלב בתרומה היו דברים והודות לעובדה שבזמננו תרו"מ רק מדרבנן (יו"ד של"א א' ב'), ובפרט שבסוף המשפט הוא אומר שיהא תרומה גדולה בצד צפונה (וכך העיר גם הרא"ט במאמרו שלא התכוון לכל המופרש יחידיו), בטוחים אנו שהטבל מתוקן. אבל מכיון שכל זה הוא רק בדיעבד צר לנו שקרן המעשרות השאירו את המשפט שאינו מכוון לכתחילה ועל אף כל הבקשות לא נענו לשנותו.

במכתב של ראש ביהמ"ד אלי מחודש סיון תשנ"ז נאמר בין השאר: "...הערה שאנו מתחבטים בה שנים רבות", האם אחרי כל השנים הרבות (!) האלו טרם מצאו לנכון לתקן?*

עוד ראיה לכך שגם על דעתי לא עלתה המחשבה שהאוכל הוא טבל, היא העובדה שהאנשים המפרישים בנוסח של "יותר מ" אינם נמנעים מלאכול אצל האנשים המפרישים בנוסח "העודף על" וכן להיפך, אע"פ שבשאר ענייני כשרות הם מקפידים זה על זה. (ראה משנה אחרונה פרק א' דיבמות). ואל יכניס המערער בכונתי כאילו אף בדיעבד נשאר טבל ח"ו. ודברי חכמים בנחת נשמעים.

הערה מבני יד'. מ.

בדיקת מקור הנוסח שלנו בחזו"א.

כיון שברמב"ם (תרומות פרק ג' הלכה כ"ד וראב"ד שם) והשו"ע (יו"ד של"א א' כ"ח) היה הניסוח בלשון "הנשאר יתר על" נעניין איך נתגלגלו הדברים ללשון "היותר מאחד ממאה".

הנה בחזו"א (דמאי י"ב ס"ק ב') נחית לבאר מדוע אין אומרים כלשון המשנה, בזה שלא מבארים במפורש שהכוונה למאית ממנה שנשאר אחרי הפרשת התרו"ג, וכמפורש שם שכוונתו לדרך רק בבעיה זו.

והנה, מלבד הנ"ל יש עוד נידון בחזו"א הנ"ל, (וכן במעדני ארץ להגרשז"א תרומות פרק ג' הכ"ד באורך ע"ש) והוא בענין שאצלינו לא מפרשים תחילה מהו דינו של החלק היסודי כלומר האחד ממאה, אלא אנו מגדירים מיד את דינו של הנשאר, ובארו שאין בלשוננו חסרון של "מרבח במעשרות", וזאת מלבד הנידון הנ"ל שאינו אומר במפורש שהגדרת המאית היא מהכמות הנותרת אחרי תרו"ג עש"ה. אבל אין הם דנים כלל וכלל בצורת הניסוח בהגדרת המותר, ומדוע משנים בנוסחאות את לשון הרמב"ם והשו"ע שבמקום לשון "על" יש לשון "מ", ע"כ צ"ל דלא היתה כונתם לקבוע בנקודה זו מסמרות, כנלענ"ד לכאורה בזה.

הערת ביהמ"ד: על אף התחבטותנו בנושא זה זמן רב, בהתיעצות עם גדולי ישראל הוחלט שלא לשנות מנוסח מרן החזו"א, וכך אנו פועלים. אם יורו לנו אחרת – ודאי כן נעשה.

עוד עיין שם, (סוף סימן ט"ו ס"ק ח') מקשה החזו"א על מה שאנו נוהגים לומר בנוסחאות, וקושייתו מכח הלשון בירושלמי (ושמא אין בירור בלשון בנ"א ולכן חושש לירושלמי) ומשנה לכן את לשון הנוסחאות עיין שם.

ואף שבלשון הרמב"ם באר החזו"א (דמאי י"ב ס"ק א' סד"ה "ר"מ תרומות") "דהעיקר - המכון, ואין נפקותא בסידור הלשון" ודאי שלא רצה החזו"א שאנו ננסח בכונה תחילה לשון שונה מדורות קודמים בלי סיבה ברורה, ושנגרום עי"ז לאי סידור לשון.

הנה נמצא לדוגמא בקונטרס פנימי שנכתב בב"ב ע"י גדולי הת"ח מתלמידי מרן החזו"א זצ"ל, (שם בס"ק י"א) "שמעתי להעיר שעפ"י שופרא דלישנא באמת עדיף לומר "צפון" מאשר "צפוני" המודפס בנוסח..."

או - בדין "הוא וחומשו על פרוטה" י"א שצ"ל "אם צריך חומש", ולעיתים צ"ל "על פרוטה ורביע", או לשון כל מין על מינו שלא היה במודפס והוסיפוהו. וכן י"א שם בקונטרס בדין תנאי של ע"ש, שכדאי לפרש בלשונו "יותר מאחד ממאה ממה שאני עתיד להפריש" ויש חולקים.

אם שרי למימר כולי האי, לכאורה ק"ו דשרי לחזור לנוסחים שהיו לפנינו בראשונים ובפוסקים, ובלי שום סיבה והסבר נשתנה - ומצאנו שלפי לשוננו "ושופרא דלשון" ברור שהניסוח "עודף על" או "יתר על" עדיפי, ולשיטתם יעשו נוסח כפול ועם תנאי שהנוסח הטוב ביותר יחול.

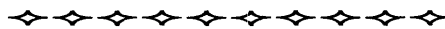
ומודים דרבנן היינו שבחייהו.

ע"כ ההערה של בני.

ועל הנהלת קרן המעשרות לתרום לזה שבעתיד הקרוב תיקון הטבל יהיה גם ע"י נוסח לכתחילה.

בכבוד רב.

מ. מנת

תגובת הרב אליהו טהרני שליט"א:

איני רואה כל צורך לחזור שוב על הדברים שכבר נכתבו, רק מספר הערות קצרות על דבריו הנכבדים של ד"ר מ. מנת שי' (להלן דרמ"מ).

פרק א' הקדמה.

הדרמ"מ מסיים מאמרו במלים "ודברי חכמים בנחת נשמעים" ע"כ קשה לי שהרב י. נויבירט "אף שהשתמש בלשון די חריפה נגד אחדים מההערות" שלי. בכל אופן אני מודה לדרמ"מ שיחי' שרק רמז עליהם ולא צטטם בכל חריפותם.

ד"ה הטעות השניה.

הדגשתי במאמרי הקודם שבנוסח חשו"ע והרמב"ם אי אפשר בשום אופן לפרש "על" במובן "יחד" "עם" היות ומפורש בדבריהם בפתיחה שאך ורק היתר על אחד ממאה יהיה תרומת. (מקורות ב' עמ' 46).

פרק ג' – ד"ה מכיון

התייחסתי לדוגמאות עם "פתיחה" כדי להדגיש שאין ללמוד מדברי השו"ע לנוסח ההפרשה שאנו נוהגים בו, שנוסחתו עם פתיחה ונוסחתנו בלי פתיחה.

ד"ה ובזה אנו

ראה מאמרו הראשון של הדרמ"מ (מקורות א') שהוא הוכיח את פירוש הדברים על פי שאלות נתונות: "שאלה: כמה זה קצת יותר מאחד ממאה? תשובה..." ואני רק המשכתי בדרכו והראתי שבדרך זו אפשר גם להגיע לפירוש הנכון.

פרק ד' ד"ה הרא"ט

השאלה שלי היתה: למה אם לפי הצעתו של הדרמ"מ יאמר: א. "העודף על" ב. "המותר על" ג. "הנוסף על" לא כתב "המעט העודף על" וכו', ולעומת זה כתב "המעט היתר על". וכבר כתבתי במאמרי שאין להעתיק השו"ע שכנראה דן כאשר באמת הפריש רק מעט יותר על אחד ממאה.

פרק ו' ד"ה אכן נכון

הערה קצרה: "שמירת שבת כהלכתה" ודיני הפרשת תרומ"ע "בסידור מנחת ירושלים" כמדומה ממקור אחד הם.

ד"ה מעניין

תוספת זו אינה של קרן המעשרות ואינה מתייחסת למה שהבין הדרמ"מ אלא נמצא בספר "מצוות הארץ" לרב ק. כהנא ז' ב' וכנראה מתייחסת לשיעור של אחד ממאה ע"ש. וכתב שמקורו: ע"פ לשון מרן (והחז"א) זלה"ה בכ"ק" [אלא ב"מצוות הארץ" פותח במלים "הריני מוכן לקיים מצוות הפרשת תרומות ומעשרות וכל לשוני יתפרש וכו'." וע"כ השאלה שבהערה צריכה להיות מופנית לחזו"א.

פרק ז'

לא כתבתי שאסור לשנות נוסחאות ולא עלתה על לבי, ובודאי שאין "קדושה" בשום נוסח. כוונת דברי שכדי לחדש נוסח או לשנותו צריך להיות בקי במכמני הלשון העברית, בקי בהלכות, בקי בתלמוד בבלי וירושלמי, בעל יכולת לסקור את כל ההשלכות האפשריות. לכן לא כל אחד כדאי שישנה. ובזה כוונתי גם לשמירת שבת כהלכתה - אם אכן שינה על דעתו. שלפעמים ב"תיקונים" יש קלקול. הרי בכל חוזה, רצוי לקחת משפטן טוב שבקי בחוקים, היודע לסקור בסקירה אחת את כל "החורים" האפשריים ויודע לנסח דבריו בהירות.

ד"ה הריני מקפיד

בקטע זה הדרמ"מ מזכיר מספר דברים שמצד הדין יש עליהם תשובה. [האם מועיל טענת "אנוסים היינו", אם הצדק עם הדרמ"מ. האם יועיל "כל לשוני וכו'". אם מועיל דברים שבלב בתרומה כשפיו אומר אחרת. האם יש לצרף להקל דתרומה בזה"ז דרבנן.] אך אין כאן המקום.

פרק ח' ד"ה הרא"ט מצטט

אני בעניי הבנתי כי דברי הדרמ"מ "...אלא באמירה זו הוא קלקל שלפי כל מה שהסברנו..." שקלקל את ההפרשה, ואם ההפרשה מקולקלת הסומך עליה אוכל טבל. וכעת מתברר שלצערי טעיתי והדרמ"מ כיון שההפרשה היא טובה וחלה, והפירות מתוקנים וכנראה כוונת הדברים היא ש"באמרה זו הוא קלקל" את יפי הלשון, את דיוק הסגנון ואת נקיון הנוסח אך גם לדעת הדרמ"מ הפירות מתוקנים כדת וכדין ומותר לאכלם לכתחילה. ואני מתנצל על הטעות בהבנת הדברים.

כמו כן אם הדרמ"מ שיח' חש עצמו "קרוב להתקפות מצד הרא"ט" הריני מבקש סליחה ומחילה, לא התכוונתי להתקיפו אישית ולא עלתה על לבי כוונה לפגוע בו ומקוה שימחול לי.

הערה מבני יד'. מ.

ראה מה שכתבתי על פרק ז'.

ד"ה עוד עיין שם

צודק שהחזו"א בדק פירוש הדברים ע"פ הירושלמי. וזה קצת נוגד לרוח דברי הדרמ"מ שיח' והתירץ "ושמא אין וכו'" כמובן אינו מוכרח. ועי' עוד במעדנ"א שציין הרב י. מנת שגם הוא מביא "הסבר כוונות" מהירושלמי.

ד"ה אם שרי

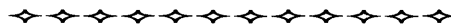
כמדומה שלא מצאנו בנוסחים שלפנינו בראשונים ובפוסקים לשון "היותר על" רק כאשר יש פתיחה, וכמבואר במאמרי, אין ללמוד מהם להפרשה בלי פתיחה.

שתי הערות כלליות

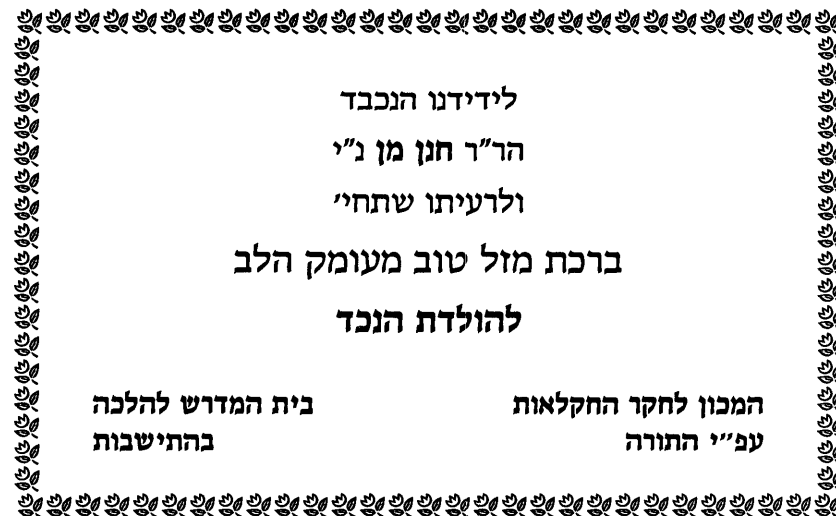
א. הדרמ"מ מתייחס לנוסח הנדון כאל "נוסח קרן המעשרות" ולא היא, זה הנוסח המכונה "נוסח החזו"א" [וקרן המעשרות רק הוסיף ה"א יתירה, במקום "יותר מאחד" וכו' "היותר מאחד" ועי' מעדני ארץ תרומות ג' כ"ד(א) שכתב גם כן, היותר מאחד ממאה] וע"פ הנראה מכמה מקומות בחזו"א, הנוסח הזה כבר היה ערוך לפני החזו"א. נוסח זה נדפס במחיצת החזו"א והופץ לרבים ע"י ר' זעליג שפירא ז"ל נאמן ביתו - כנראה באלפי עותקים. ו"במצוות הארץ" י"ג (ב) הערה ל"ג: "כך בנוסח ראשון שפרסמנו בחייו של מרן (החזו"א) זלה"ה ושמן עבר עליו בעיון מדוקדק" ונראה שכוונתי לכל נוסח ההפרשה.

ב. הדרמ"מ שיח' כמה וכמה פעמים קובע בצורה מוחלטת שאני הטועה. הצעה צנועה: כדאי להשאיר את קביעת הטועה לשיקול דעתם של המעיינים והלומדים.

בהוקרה א. טהרני

הערת העורך:

קבלנו תגובות מספר בנדון, אך היות ועקרי הדברים מוצו בדברי ד"ר מנת והרב טהרני שיחיו, אין אנו רואים כעת מקום ב"הליכות שדה" להמשך הדיון בנושא.

הרב אליקים שלנגר

פירוש "צד צפון" בהפרשת תרומ"ע

לכבוד הרב הגאון שליט"א

ימחול שאני מטריחו.

כאשר מפרישים מעשר עני כדי לתתו ומבדילים אותו מראש משאר הפירות [או מעשר שני שמבדילים אותו מראש משאר הפירות - כגון שאין לו כעת מטבע לפדותו או בשעת הביעור שקל יותר לבער את הפירות מאשר את המטבע]. בדרך כלל - במיוחד בהפרשות ביתיות, אין מודדים כדי מעשר עני בדיוק אלא לוקחים באומד עד שיצא הספק מלבו. ואח"כ אם יאמר "זה יהיה מעשר עני" לכאורה הרי זה בכלל מרבה במעשרות שמעשרותיו מקולקלין (קידושין נ"א ע"א) דטבל ומעשר מעורבים*. [אמנם אם יאמר "מעשר עני הרי הוא בפירות אלו" ** ויכוין לתקן גם את הפירות העודפים על המעשר עני שבפירות שהבדיל, לכאורה לא קלקל, אך נוסח זה לא נראה לי].

ואם יאמר "מעשר עני הרי הוא בצד צפון של פירות אלו" אם המעשר עני צריך לחול על רוב הפירות שהבדיל, א"כ המעשר עני צריך ש"יעבור" מצד צפון לצד דרום. וספק אצלי אם אפשר לכנות "צד צפון" יותר מהחצי הצפוני.

שמעתי שנוהגים לומר "מעשר עני הרי הוא בפירות אלו מצפון לדרום" או "מעשר עני הרי הוא בפירות אלו מלמעלה למטה" וכוונת האומר שהמעשר יתחיל לחול מלמעלה "וילך" כלפי מטה עד תשלום השיעור של מעשר עני. אלא שבנוסח זה יש יותר כונה מאשר אמירה מפורשת והכונה צריכה להשלים במידה רבה את האמירה.

לכאורה יותר פשוט לומר "מעשר עני הרי הוא בפירות אלו סמוך

* אמנם אפשר לחלק, דשם רצה שכולו יהיה מעשר וכוונתו היתה להרבות במעשר כדמשמע שם בגמ', ואצלנו הרי כוונתו ורצונו רק לשיעור מעשר.

** כתבנו שאם יקבע מעשר עני בפירות האלו שהבדיל בלי ציון מקום מדויק בצד צפון או בצד דרום, לא קלקל וזה ע"פ החזו"א דמאי ט"ו ב', דאף שמעשר מעורב עם חולין ולכאורה אין שייריה ניכרין, בכל זאת מהני דדי אם מקצת שייריה ניכרין - בשאר הפירות. וגם מהחזו"א שהעסקנו (דמאי ט"ו ח') מוכח כן. ועי' מעדני ארץ תרומות ג' ח' אות ה'.

למעשר ראשון" [או "סמוך לכסא", "סמוך אלי" וכו']. – ונראה שזה נוסח פשוט יותר ומדויק יותר.

אמנם בכל נוסח שיאמר צריך שכוונתו תהיה לתקן את כל הפירות גם את העודף על המעשר עני שנמצא בפירות שהבדיל כדי לקבוע בהם מעשר עני.

אודה לכת"ר אם ישיבני.

ב.

תודה על שיחת הטלפון בו כת"ר אמר "שאומרים שכתוב בחזו"א, ש'צד צפון' יכול לכלול גם יותר מהחצי", כלומר אף ש"גולש" לצד הדרומי כיון שפירש ואמר צד צפון, כולל הכל ולכן אפשר לומר "מעשר עני הרי הוא בצד צפון של פירות אלו" אף שהמעשר עני "עובר" את קו החצי של הפירות לצד דרום, שפיר דמי. ואפילו אם כולו נהיה מעשר עני. [והאמת שכת"ר לא אמר על כולו, ואולי יש לחלק שאם רובו אפילו כמעט כולו מעשר בכל זאת נשאר משהו בצד הדרומי שאינו מעשר, וכלפי אותו מועט נקרא השאר "צד צפון" אבל אם כולו מעשר כלפי מה השאר "צד צפון"]. ואני השבתי לכת"ר שכמדומה אין מהחזו"א ראייה מוכחת וכעת אפרש שיחתי בכתב.

מצאתי (ע"פ המפתחות) שהחזו"א דן בשני מקומות בפירוש "צד צפון" [בהם מביא מהירושלמי ש"צפון" הוא רביע] החזו"א דמאי ט"ו ח' "יש לתמוה במה שאנו נוהגים לומר יותר מאחד ממאה שיש כאן הרי הוא תרומה גדולה בצפוננו... וא"כ חלק הצפוני מדומע [כי לא קבע מקום מדויק לתרומה אלא באיזה שהוא מקום בחלק הצפוני, א"כ "בצפוננו" תרומה וטבל מעורבים] וכ"ת מאי אכפת לן אכתי שפיר חייל תרומה, הא תינח כשהטבל מרובה, אבל כשהתרומה מרובה נמצא דהטבל שברביע הצפוני בטל ברוב [תרומה] ואי אפשר לעשותו מעשר ותרומת מעשר... והא דתנן שם במעשר שני (פ"ה מ"ב), מעשר שני בצפוננו או בדרומו [וא"כ מעשר השני בטל ברוב פירות חולין] התם לא איכפת לן אי מיבטל המעשר שני, ולכן נראה שיאמר בצד צפון" ולכאורה מכאן משמע דכשאומר "יותר מאחד ממאה הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוננו" כל מה שהוא יותר מחלק המאית (מאחד ממאה) נעשה תרומה בין בצד הצפוני בין בצד הדרומי. א"כ לכאורה כתוב בחזו"א ש"צד צפון" הוא כולל גם את החצי הדרומי, דאם נאמר ש"צד צפון" הוא רק החצי

הצפוני [או הרבע] הרי כשאומר "יותר מאחד ממאה שיש כאן הרי הוא ת"ג בצד צפוני" יתכן שהחלק שהוא יותר מאחד ממאה הוא הרוב של הפירות שהבדיל, והת"ג חלה על החצי הצפוני בלבד שהרי אמר בצד צפון, והחצי הדרומי כולו נשאר טבל, וכשימשיך ויאמר "אותו אחד ממאה שיש כאן ועוד... הרי הוא מעשר ראשון" כלומר מאית הוא מעשר ראשון והשאר טבל, ומעשר ראשון מעורב בטבל, ואם הטבל הוא הרוב, מעשר הראשון מתבטל, ושוב לא יוכל לעשותו תרומת מעשר.

אלא שנראה דאין הכרח, שהרי כוונת המפריש להבדיל קצת יותר מאחד ממאה, כמובן שיש להניח שלא דקדק ו"הקצת יותר" הוא לא כל כך קצת, אבל כדי שבחצי הדרומי יהיה הרוב טבל ומעוט מעשר צריכים לומר ש"הקצת יותר" הוא מעל 75% ממנה שהבדיל, ולזה החזו"א לא חשש. וגם אם נאמר ש"צד צפון" הוא רק רבע, כדי שהרוב יהיה טבל, "הקצת יותר" צריך להיות יותר מ-62.5% ומי שחושש שהפריז על המדה עד כדי כך יאמר אותו אחד ממאה הנמצא בצד דרום בפירות שכאן).

ואפילו אם נאמר שיש לחשוש שהבדיל כמות גדולה מאד "והקצת יותר", הוא מעל 75%, אפשר לומר עוד: כאשר קובע תרומה בצד צפון של מה שהבדיל, בדעתו לתקן את כל הפירות, גם את מה שהבדיל וגם את הפירות שיאכל, דצריך להפריש תרומה גם על מה שאח"כ יעשה מעשר ראשון ותרומת מעשר. אבל כאשר מפריש מעשר ראשון אולי אינו מתקן רק את אותם הפירות שיאכל כלומר אינו מכין לתקן את הפירות שהבדיל לשם תרומה ותרומת מעשר האסורים. ולכן אף אם נאמר ש"צד צפון" זה רק חצי הצפוני ואותו חלק כולו נעשה תרומה כאשר אמר "תרומה גדולה בצד צפוני". וכשאומר "אחד ממאה הרי הוא מעשר ראשון" קבע מאית למעשר ראשון בצד הדרומי ואת מה שיותר ממאית בחלק שהבדיל לא תקן ונשאר טבול למעשר ראשון. ומעין מרבה במעשרותיו שפירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים (קידושין נ"א ע"א) שאף שבמחצית שהבדיל חל מעשר ראשון כדין לא אומרים שבזה תיקן אף את המחצית השניה ביחד עם שאר הפירות. כמובן אין משם ראייה דמשמע בגמרא דשם רצה שכולו יהיה מעשר ולכן בודאי לא כוון לתקן המחצית השניה ע"י המעשר של המחצית הראשונה (ועי' מעדני ארץ תרומות ג' ח' אות ד' במיוחד בסוף ד"ה אך צ"ע מאי). א"כ בצד הדרומי מעורבים פירות טבל – שטבולים למעשר ראשון ופירות מעשר ראשון שטבולים לתרומת מעשר. ולכאורה נראה שלא שייך שמיעוט פירות מעשר טבולים יבטלו בתוך פירות אחרים הטבולים. אלא שאם כדברינו באותו "קצת יותר מאחד ממאה" שהבדיל מראש, חלק נשאר טבל, ולכן

אפילו למ"ד שמותר לתת תרומה לבהמת כהן, אם הפריש בנוסח שלנו יהיה אסור לתת לבהמה או ליהנות בשריפתו.

עוד אפשר: דאפילו כשאומר "האחד ממאה ועוד תשעה..." הרי הוא מעשר ראשון" תיקן את כל הפירות גם את מה שהבדיל. הרי עדיין הפירות טבולים למעשר עני או שני. א"כ אחר שקבע תרומה גדולה ומעשר ראשון, החלק הצפוני הוא תרומה גדולה [שאמר "יותר מאחד ממאה הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוני" וכל חלק צד צפוני הוא בכלל "יותר מאחד ממאה"], בחלק הדרומי המיעוט מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר והרוב פירות טבל הטבולים למעשר עני או למעשר שני. ויתכן שפירות טבולים למעשר עני אינם מבטלים מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר, דשם שניהם טבל ואסורים, אף שעל המעשר ראשון הטבול לתרמ"ע חייב מיתה ועל הטבול למעשר עני או שני אינו חייב מיתה אלא מלקות - עי' רמב"ם מאכלות אסורות פ"י הל' א' י"ט-כ"א.

לסכום: לדעת כת"ר איזה נוסח טוב ואיזה עדיף.

א. "מעשר עני הרי הוא בצד צפוני" - ואעפ"י שמעשר עני עובר גם לחלק הדרומי.

ב. "מעשר עני הרי הוא מצפון לדרום" או "מלמעלה למטה" - והכונה שמעשר עני יתחיל בצפון "וילך" לכון דרום עד תשלום שיעורו.

ג. "מעשר עני הרי הוא סמוך למעשר ראשון" או "סמוך לכסא", "סמוך אלי". יתכן ש"סמוך" הכונה סמוך ממש ואין דבר מפסיק ביניהם (עי' משניות דמאי פרק ח' משנה א' ב' פרק ז' משנה א' ב' ה', רמב"ם מעשר פ"ט הל' ה' ו' ז' י' שבכולם אפשר לפרש סמוך - סמוך ממש, ובהלכה ה' כתב הרמב"ם "מפריש כדי תרומת מעשר שהוא אחד ממאה מן הכל ומניחה בצד הפירות ואומר זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו" (ואיני יודע למה הוא מדגיש ומניחה בצד הפירות ואולי כדי שיוכל לומר "ושאר מעשר סמוך לו") אם "סמוך" לא מתאים לכל המקרים, לכאורה אפשר לומר "מעשר עני בפירות אלו קרוב למעשר ראשון" "קרוב לכסא" "קרוב אלי".

הרה"ג רבי יהודה בויאר שליט"א אמר לי שכל שלשת הנוסחאות דלעיל טובות, ולדעתו "צד צפוני" יכול לכלול את כל הכמות והמעשר יכול לחול על כולו (אף שאינו "צפון" לכולם).
אודה אם כת"ר ישיבני.

תגובות

בענין החצילים

לכבוד הרה"ג אליקים שלנגר שליט"א

בגליון 102 עמ' 51 של הליכות שדה הובא מכתבו של ה"ר ירחמיאל סילבר שליט"א [בענין אם שייך ערלה בחצילים]. מצאתי שהניח שם לקט ועכשיו בא עני בדעת לזכות בו במכתב הזה.

בדבריו ציטט שהמלאכת שלמה סוף פ"ה כלאים בשם הרש"ש פירש את המשנה והקינרס כלאים בכרם היינו וירינג'נא בלע"ז וכתב שצ"ל ד' במקום ר', ר"ל חציל בערבית (ופרסית). ומשמע שבעלמא מותרים החצילים באכילה.

ופתחתי את פירוש מהר"ש סיריליאנו, ומצאתי שבנוסף על מה שהביא בשמו המלאכת שלמה, כתב שם חידוש גדול וז"ל ומשום דיש מקומות שמתקיימין במחובר שתי שנים הוה אמינא מין אילן הן ולא הוה כלאים קמ"ל עכ"ל*. הרי נידון דידן (שם לענין כלאים, אבל לכאורה ה"ה לערלה עי' ברכות ל"ו) עם הכרעה חדשה, והיא שהולכים אחר רוב מקומות שאין מתקיימים חצילים במחובר אלא שנה אחת ולכן דינם כירק.

ויש לדון בכונתו במש"כ "מתקיימין במחובר" אם ר"ל שיש בכח חצילים להתקיים או אם ר"ל שהמגדלים נוהגים לקיים אותם. אבל למעשה אין נ"מ כ"כ שאין המגדלים מקיימים אלא מה שראוי להתקיים על פי רוב. ומקורו בודאי מהסמיכות במשנה לקוצים שדינם כפי מנהג המקום. ולפי דבריו א"צ לברר כמה שנים אפשר לקיים חצילים במחובר והכל מותר באכילה מפני שאין נוהגים לקיים חצילים אלא שנה (שכך היא המציאות כפי מה שכתוב בהליכות שדה גליון 100).

* היות ואולי יש ללמוד מדברי הרש"ס, אנו מעתיקים אותו בשלמות:

כלאים ה' משנה ח: "והקינרס כלאים בכרם" הרש"ס: קינרס - בריש גריס ליה בעל הערוך ז"ל וגרסין בב"ר דרדר זו קינרס שהיא עשויה דרים דרים, ותנן נמי בעוקצין פ"ב (פ"א מ"ו) עוקץ קינרס טפה, ונראה שהיא אותה שקורין וירינג'נא בלעז והיא מרה וצריך למתקה באור כדאיתא בס"פ המביא כדי יין (ביצה ל"ד ע"א) ועצה עשוי נמי דרים דרים ויש מין אחד בשביל שצורתה כקורנס של צורפי זהב שקורין אינקלושא קראתו כן ויש מין אחר שהן ארוכות וקרוין בולבוסין, ומשום דיש מקומות שמתקיימין במחובר שתי שנים הוה אמינא מין אילן הן ולא הוה כלאים קמ"ל.

ולענין מה שרצה הרב סילבר להגיה בלשון המלאכת שלמה (ומהר"ש סיריליאן) שהם גורסים במשנה קרנס במקום קנרס. אי אפשר לומר כן שהרי הם מציינים את הערוך ערך קנרס להוכחה על גירסתם, וא"א להגיה כן בערוך בלי לשנות את סדר הערכים. אלא ע"כ הם מפרשים קנרס כמו קרנס. וכמו כבש כשב, שמלה שלמה.

ומה שכתב מלאכת שלמה בשם הרש"ש, ונראה בשביל שצורתה כקורנס של צורפי זהב – שקורין אינקלושא (כך נוסף במהר"ש סיריליאן) – קראוה כן עכ"ל, לכאורה צ"ל אינקלומ"א והיינו סדן כמו שכתב רש"י שבת קב; ואפשר לומר שצורת חציל כמו סדן. אבל רש"י שם מפרש קורנס שהוא מרטי"ל (היינו פטיש בעברית המדוברת היום) ולא סדן. ואולי מש"ה השמיט המלאכת את הלועזי וצ"ע.

ולענין מש"כ הרב רפאל רייכמן שליט"א בגליון 100 שמה שהביאו דברי תוספתא צ"ל תוספת והכונה לתוספת בסוף תשובת הרדב"ז, בשביל זה אין צריך להגיה. שכך מצינו שקוראים תוספת העומדת בנפרד ממה שנוספת אליו בשם תוספתא, ונעלם ממני כרגע דוגמאות.

ומוטל עלי להודיע על הלקט שאני מניח לאחרים.

שמעתי קול בין חברי שהרמב"ם מזכיר חצילים בכתבים הרפואיים שלו (הוצאת מוסד הרב קוק). ואף שאין לי יד בספרים אלו ואין כל הכרכים לפני, דפדפתי קצת בהם ומצאתי. בפרקי משה מאמר כ"ד מס' 13-15 הרמב"ם מביא שרופא מפורסם בזמנו טען שגאלינוס הכיר את הבאדינגאן, זאת מדיוק בכתביו של גאלינוס, והרמב"ם חולק עליו. ואשמועינן שהרמב"ם עצמו הכיר אותו. ונוסף על זה למדנו שסבר שגאלינוס לא הכיר אותו. וגאלינוס היה בזמן רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי (צמח דוד ח"ב שנת תתצ"ב לאלף הרביעי). ואולי ס"ל שלא היה ידוע כלל בזמן המשנה ומש"ה מפרש קנרס בפירוש המשניות בכלאים, ובפ"ק דעוקצין בע"א מהנ"ל.

עוד מצאתי שם בתשובות רפואיות מס' 12 שהזכיר את הבאדינגאן, אמנם אין ראיה משם שמותר לאכול, שאולי הוא כותב לגוי, מ"מ יש ראיה לכה"פ שהכיר את החצילים.

בכבוד רב, טובי' כצמאן
כולל משך חכמה – אור יהושע

אולי כאן המקום לבקש מהמכון שימשיך להדפיס פירושי מהר"ש סיריליאן שכבר התחיל והדפיס על שביעית וביכורים.

יצא לאור

מהדורה שניה מתוקנת ומורחבת עם הוספות

מסכת

חלה

מן

תלמוד ירושלמי

עם

ילקוט ראשונים ביאורי הגר"א
ברכת ישראל שנויי נוסחאות

כל אלו באו על הדף

ובסוף הספר הוספנו

משניות עם פירוש הר"ש משני

נסדר מחדש מתוך כת"י ודפוס ראשון

אור זרוע הלכות חלה

נסדר מחדש מתוך כת"י ודפוס ראשון

משניות עם פירוש ר"מ ור"ש

מתוך דפוס וילנא

הלכות חלה להרמב"ן

הלכות חלה להרא"ש

פסקי חלה להרשב"א

מהר"י קורקום

על הרמב"ם הלכות ביכורים פקים ה-ח

צילום לקט סוגיות עיקריות

מן התלמוד הבבלי

על עניני מסכת חלה

מחיר הספר 30 ש"ח (לא כולל משלוח)

להזמנות מרוכזות וליחידים: נא להתקשר לטל': 02-5383123 (בשעות לפנה"צ)

טל' 5711094 במשך כל שעות היום

